

УДК 347.4/.5(497.11) „1844” (094.5)
Изворни научни рад
Предато: децембар 2004.
BIBLID: 0550-2179, 38 (2004) 2:1: p. 383-415

*Самир Аличић, асистент-приправник
Правног факултета у Новом Саду*

СИСТЕМАТИКА ОДРЕДБИ О ОБЛИГАЦИОНИМ ОДНОСИМА У СРПСКОМ ГРАЂАНСКОМ ЗАКОНИКУ У СВЕТЛУ СИСТЕМАТИКЕ ЈУСТИНИЈАНОВИХ ИНСТИТУЦИЈА

***Сажетак:** Српски грађански законик сврставамо међу кодификације у којима је материја распоређена по институционалном моделу, што је видљиво и у систематизовању одредби о облигационим односима. Институционална систематика је у СГЗ продрла углавном посредством његовог изворника – аустријског Ојшшег грађанског законика. Случајеви непосредног угледања редактора СГЗ-а на систематику Јустинијанових Институција у материји облигација постоје, али су ретки.*

***Кључне речи:** облигације, систематика, рецеиција, римско право, Српски грађански законик, Јустинијанове Институције, аустријски Ојшши грађански законик, француски Грађански законик.*

Увод

Опште је познато да Законик грађански¹ за Књажевство србско од 25. марта 1844.² представља, у ствари, знатно скраћени и незнатно измењени и допуњени превод аустријског Општег грађанског законика (у даљем тексту: АОГЗ) (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) од 1. јуна 1811. године.³ Такође, познато је да се приређивач Српског грађанског законика, Јован Хаџић, у малој мери користио и неким другим изворима, пре свега француским Грађанским закоником (*Code civil*),⁴ затим канонским правом Српске православне цркве,⁵ српским обичајним правом,⁶ римским правом⁷ и, можда, отоманским законодавством.⁸

У овом раду желимо да дамо приказ систематике одредби о облигационим односима⁹ у Српском грађанском законнику, у светлу систематике у Јустинијановим Институцијама (у даљем тексту: Институције) и да утврдимо следеће:

¹ Назив законика у првом службеном издању гласио је: *Законик грађански*. Касније је ред речи пермутиран. У нашој литератури уобичајено је да се користи назив: *Српски грађански законик*, те ћемо у овом раду овај назив и ми употребљавати. Међутим, напомињемо да национална одредница није била саставни део имена Законика.

² Датум је дат по јулијанском календару. По истом календару ће бити дати и датуми новела.

³ Овој теми је посвећена веома бројна и обимна научна литература коју овде нећемо набрајати. Поменућемо само да је ова констатација изнета већ у првој критици Законика: П. Шероглић, *Преглед Законика Грађанског за Књажевство Србију 25. марта 1844. обнародованог*, Бачка вила, Нови Сад 4/1845. стр. 114.

⁴ Видети: Б. Благојевић: *Утицај француског Грађанског законика на србијански Грађански законик*, Београд 1940.

⁵ Особито у породичном праву. Видети нпр: Д. Палачковић: *Црквено право и Српски грађански законик*, Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика (1844-1994), Зборник радова Правног факултета у Нишу, Катедра за грађанскоправне науке, Ниш 1995. (у даљем тексту: Зборник Правног факултета у Нишу)

⁶ Утицај српског обичајног права је особито видљив у области наследног права. Видети нпр: В. Ђорђевић: *Законски ред наслеђивања по Српском грађанском законнику*, Зборник Правног факултета у Нишу.

⁷ Остало је скоро неистражено да ли је Хаџић на неким местима напуштао решења АОГЗ-а у корист изворног римског права. Овоме су посвећени само малобројни радови који се углавном парцијално баве појединим питањима. Нпр: Ј. Даниловић: *Српски грађански законик и римско право*, Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, Зборник радова, САНУ, Научни скупови, књига LXXXI, Одељење друштвених наука, књига 18, Београд 1996. (у даљем тексту: Зборник САНУ) и Д. Кнежевић-Поповић: *Удео изворног римског права у Српском грађанском законнику*, Зборник САНУ.

⁸ Видети нпр: К. К. Терзијев: *Продаја из § 669 Срп. грађ. зак. (Трагови шурског законодавства)*, Архив за правне и друштвене науке, књ. XXII, Београд 1931 (навод према: Б. Благојевић. *op.cit.*, стр. 484, нап. 12.)

⁹ У овом раду, под одредбама о облигационим односима ћемо подразумевати оне одредбе које садрже институте којима модерна правна наука придаје облигациони карактер, чак и ако их СГЗ или Јустинијанове Институције сврставају у неку другу категорију. (Нпр. поклон, који је за нас облигациони однос, у Институцијама је смештен у материју стицања својине (I. 2. 7)). Приликом упоређења места одредаба у СГЗ, Институцијама и АОГЗ под одговарајућим, односно сходним одредбама ћемо подразумевати оне које регулишу исту проблематику, макар и на различит начин,

- колико се систематика облигација у СГЗ-у подудара са институционалном, а у којој мери од ње одступа,
- у којој је мери институционална систематика продрла у СГЗ посредством АОГЗ-а,
- да ли СГЗ у систематизовању материје облигационог права на неким местима одступа од АОГЗ-а у корист изворне римске систематике.

Општи поглед на систематику српског грађанског законика

СГЗ се дели на увод и три дела, које је Хаџић назвао „чести“: О правима личним, О правима стварним и Општа опредељења за права лична и стварна. Све чести се деле на неједнак број глава од којих свака има број и наслов, а једино друга чест рашчлањена је на два одељка¹⁰. Редактори СГЗ-а су одустали од наслова којима је материја у појединим главама АОГЗ-а рашчлањивана, вероватно због скраћивања текста, чиме се доста изгубило на прегледности.

Увод законика је рашчлањен са два наслова који су означени словима (а, б) и који гласе: „О грађанским законима у опште” и „Основне црте (черте у старим издањима) правде и правде у законима грађанским”. Увод садржи општа начела о праву и правди међу којима има и оних која се односе на облигационе односе.

У првој чести, која носи наслов „О правима личним”, налази се статусно и породично право. Ова чест се дели на четири главе.

Друга чест, О правима стварним, дели се на два одељка. У првом, који садржи 16 глава, обрађени су стварно и наследно право, а у другом одељку, који садржи 14 глава, налази се облигационо право.

Трећа чест, Општа опредељења за права лична и стварна, дели се на четири главе. Овај део СГЗ-а садржи одредбе које бисмо могли назвати општим делом грађанског права. Међу њима има много одредби које имају облигационоправни карактер, те ће у разматрањима која следе бити речи и о њима.

пак чак и онда кад се њима уведе различити институти. (Нпр. у §§ 816-818 СГЗ регулише случај штете који је починила животиња. Овде се каже да оштећена страна има заложно право на ухваћеној животињи, а не помиње се могућност ослобађања власника животиње од одговорности за накнаду штете путем предаје животиње, коју могућност познају Институције (I. 4. 9)). Овако поступамо јер је за упоређивање систематике битно место које заузимају одредбе које се односе на исту проблематику, а не начин регулисања. С обзиром на то да је материја у СГЗ-у распоређена скоро идентично као у АОГЗ-у, у даљем тексту ће се указивати само на разлике између систематике СГЗ-а и АОГЗ-а. У противном, подразумеваће се да је материја распоређена истоветно.

¹⁰ У каснијим издањима СГЗ-а модернизовани су не само правопис него и језик законика. Тако је у оригиналном издању уместо *чести* писало *часџи*, уместо *одељци* писало *одељењенија*, а у насловима чести уместо *правима* стајало је *правама* итд. Сви наводи и цитати у овом раду дати су према службеном издању издатом на Крфу 1918. године. Такође, и подаци о новелама дати су на основу овог издања.

Да погледамо сада каква је била систематика Јустинијанових Институција. Јустинијанови компилатори су пошли од Гајеве трипартиције.¹¹ Материја је распоређена у четири књиге (коментара) које се деле на неједнак број поглавља (титулуса), а ова на параграфе. У првој књизи је обрађено „Право које се односи на лица”. У њој се, након кратког теоретског увода о праву, правди и поделама права, излаже материја статусног и породичног права. У другој књизи је обрађено стварно право и започето је излагање о наследном праву. У трећој књизи се наставља излагање о наследном праву, а затим следи облигационо право које је такође подељено у две књиге. У четвртој књизи је најпре дат други део облигационог права да би затим следило „право које се односи на тужбе”, а у задњем титулусу је дат кратак поглед на право о јавним деликтима.¹²

Као што се из изложеног може видети, облигационо право је смештено у „право које се односи на ствари” након разматрања о наследном праву, а пре права о тужбама. Подељено је на две књиге, и то неприродно, јер су у трећој књизи одредбе о контрактима, квазиконтрактима и неке одредбе које бисмо данас сврстали у општи део облигационог права (I. 3. 13-25), док је у четвртој књизи материја деликата и квазиделиката (I. 4. 1-5).¹³ Но наведена подела материје између треће и четврте књиге не доводи у питање чињеницу да се облигационо право схвата као једна целина. Систематика није „чврста” као данашња. Облигационоправне одредбе се налазе и на другим местима. Поклон је дат у оквиру стицања својине, а поједина питања која данас спадају у облигационоправна, пре свега о заштити и дејству облигације, налазе се у оквиру „права које се односи на тужбе”, што је последица јединства материјалног и процесног права у римској правној мисли.

Када се упореде систематике СГЗ-а и Институција да се видети да је систематика СГЗ-а у основи модификована институционална систематика, а преузета је углавном посредством АОГЗ-а. Утицај институционалног обрасца види се пре свега у трипартитном распореду материје, те у редоследу и груписању материје у уводу и прва два дела (уводни део, статусно и породично, те стварно, наследно и облигационо право).

Основна разлика у односу на систем у Институцијама је у томе што су у трећем делу СГЗ-а, уместо процесних, дате одредбе које се односе и на лична права и на права на ствари. Даље, поједини институти издвојени су из облигационог права у трећи део Законика, као на пример средства обезбеђења – јемство и залога, затим промене субјекта облигације, гашење облигације, те застарелост облигационих права. У ствари већи део треће чести садржи одредбе општег дела облигационог права. Најзад, има разлика и у систематизовању унутар појединих делова материје, односно института.

¹¹ *Omne autem ius quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones. (Сво право којим се служимо, односи се или на лица, или на ствари или на тужбе).* (G. 1. 8), (I. 1. 2. 12), (D. 1. 5. 1).

¹² У питању је, углавном, систематика преузета из Гајевих Институција уз неке измене. Најважније измене су у томе што се код Гаја цела материја „права које се односи на ствари” налази у другој и трећој књизи и што у Гајевим Институцијама нема права о јавним деликтима.

¹³ Код Гаја се цела материја облигационог права налази на крају треће књиге. (G 3. 88-225)

Наведене измене у институционалној систематици, као и оне којима ћемо се тек бавити, највећим делом потичу од учења школе природног права. Још код Самуела Пуфендорфа наговештен је општи део облигационог права. Кристијан Волф, један од његових следбеника, издваја тужбе (*actiones*) у посебну дисциплину – грађански судски поступак, да би се у радовима његових ученика издвојио и општи део грађанског права.¹⁴

У основној концепцији СГЗ не одступа пуно од свог изворника. Делови, одељци и главе законика скоро потпуно одговарају АОГЗ-у. Извесне измене ипак постоје. Увод законика је знатно обимнији него увод изворника (чак 35 параграфа наспрам 14 аустријских). Наслов увода АОГЗ-а „О законима грађанским у опште” у СГЗ-у је постао наслов првог раздела увода, док други раздео, који садржи општа начела о праву и правди, којих углавном нема у АОГЗ-у, носи наслов „Основне црте правде и правце у законима грађанским”. Хаџић је овако поступио, вероватно, под утицајем римског права, јер и Институције почињу разматрањем о праву и правди. Такође, Хаџић је одустао од наслова за одељке друге чести. Ови наслови у АОГЗ-у представљали су израз поделе права на ствари на стварна права на ствари (под којима су се подразумевала стварна права у ужем смислу и наследна права) и лична права на ствари (тј. облигациона). Ту поделу познавали су већ римски правници, који су знали за поделу тужби на стварне (*in re*) и личне (*in personam*), те у складу с тим на поделу права које се односи на ствари на *iura in re* и *iura in personam*. Међутим, у Институцијама *ius quod ad res pertinet* није подељено по овом критеријуму, већ је подела другог дела Гајеве трипартиције на две књиге техничког карактера.¹⁵ Хаџић је од наслова одељака одустао вероватно зато да би избегао аустријску терминологију, али је нејасно из ког разлога је то учинио. Могуће је да је Хаџић напустио поделу права на ствари на лична и стварна јер је желео да подела друге чести на два одељка буде чисто техничка, налик подели права које се односи на ствари на другу и трећу књигу Институција. На закључак да се овде можда ради о одступању од изворника под утицајем римског права наводи и то што је уводна партија другог дела АОГЗ-а у СГЗ-у постала прва глава првог одељка друге чести. Ова глава говори о стварима и њиховој подели и у СГЗ-у је заузела сличан положај као сходни титулус у Институцијама (тит. *De rerum divisione*, I. 2. 1).

Дакле, општи систем СГЗ-а, као и место облигационог права у њему, преузети су из институционалне систематике преко АОГЗ-а, у којем су ревидирани учењем природноправне школе, без знатнијих измена од стране редактора СГЗ-а.

¹⁴ Ј. Даниловић, *op. cit.*, стр. 50.

¹⁵ Подела Гајевих Институција на четири књиге настала је највероватније због поделе градива на два семестра (да подсетимо, Институције су биле удбеници права). Постоји и мишљење да је овако поступљено једноставно због тежње ка симетрији, или пак равнотежи у величини коментара, јер да је цело право које се односи на ствари обрађено у једној књизи, она би била обимнија од преостале две заједно. Овакву концепцију су прихватили и Јустинијанови компилатори. (О. Станојевић: *Гај: Институције*, (превод и коментар), Београд 1982., стр 20.)

Систематика одредби о облигационим односима

Облигационоправни институти у СГЗ-у су смештени у уводу, другом одељку друге чести и у трећој чести Законика. Одредбе о облигацијама које настају непосредно из закона су распоређене и у друге делове Законика, и о њима у овом раду неће бити речи.¹⁶

У уводном делу, међу општим правним начелима, постоје и нека која можемо сврстати у начела облигационог права.

Највећи део облигационог права у СГЗ-у се налази у другом одељку друге чести. У АОГЗ-у је овај одељак носио наслов *О личним њравима на ствари*, под чиме су се подразумевала облигациона права, а у СГЗ-у је остао без наслова. Облигације су изложене по подели на уговорно и одштетно право. Одељак почиње главом у којој су дата правила општег дела уговорног права (гл. XVII). Затим, у главама XVIII-XXVI, следе именовани уговори, чији је редослед одређен у складу са поделом на добротине, теретне и мешовите. Најпре је регулисан поклон, као типичан добротини посао. Затим следе мешовити уговори, који су у првом реду добротини, али под одређеним условима могу постати теретни, и то следећим редоследом: остава, послуга, зајам и пуномоћство и деловодство (односно налог и незвано вршење туђег посла). На крају су обрађени теретни уговори, следећим редом: трампа, купопродаја, закуп, најам, те ортаклук. Након именованих уговора следе две посебне врсте уговора: брачни и уговори на срећу (гл. XXVIII-XXIX). Одштетном праву посвећена је само једна глава. У питању је глава XXX, последња глава друге чести, у којој је дато право о уговорној, деликтној и квазиделиктној одговорности.

Рекли смо да и трећа чест СГЗ-а садржи облигационоправне норме. У ствари, може се рећи да већи део треће чести садржи одредбе општег дела облигационог права. Иако наслов овог дела гласи *Ойредељења ойштии за њрава лична и стварна*, релативно је мали број одредаба које се односе и на стварна права у целини и на лична права. У трећој чести материја је распоређена на следећи начин: у глави I *О начину, како се уиврђују њрава и обавезе*, дате су одредбе о јемству и уговарању залогe, тј. о средствима обезбеђења. Затим, у глави II следе одредбе о преиначењу права и обавеза, где се налази регулатива о новацији, поравнању, асигнацији и променама субјекта облигације. У глави III се говори о гашењу облигације, а у глави IV *О засиарелостии*, поред прибављања својине одржајем, говори се и о гашењу облигационих права протеком времена.

Да видимо сада каква је била систематика облигационог права у Јустинијановим Институцијама. На самом почетку, у титулусу XIII треће књиге Инсти-

¹⁶ У § 860 АОГЗ-а се каже да су случајеви кад се облигација заснива на закону обрађени на својим местима. Ово се углавном односи на случајеве обавезног издржавања између чланова породице и на обавезу давања мираза или узмиразја (нпр. §§ 91 АОГЗ-а (109 СГЗ-а), 141 АОГЗ-а (119 СГЗ-а), 154 АОГЗ-а (127 СГЗ-а), 166 АОГЗ-а (131 СГЗ-а), 403 АОГЗ-а (255-257 СГЗ-а), 1220 АОГЗ-а, 1231 АОГЗ-а.).

туција (тит. *De obligationibus*), дата је најпре дефиниција облигације¹⁷, а затим две поделе облигације: старија, према систему права коме припадају, на облигације *ius civile*-а и преторског права,¹⁸ и новија подела, по начину настанка, по којој је и извршено систематизовање облигација.¹⁹ Материја је распоређена на следећи начин: након уводног титулуса (I. 3. 13) следе контракти (I. 3. 14-26) те квазиконтракти (I. 3. 27). Контракти су у Институцијама класификовани на начин уобичајен у римском праву, према форми закључења, на реалне, вербалне, литералне и консенсуалне.

Деликти (I. 4. 1-4) и квазиделикти (I. 4. 5) су регулисани на почетку четврте књиге, као што је већ речено. Одредбе „општег дела” уговорног права се налазе у оквиру излагања о контракту *stipulatio* (I. 3. 15-20), а између квазиконтраката и деликата, на крају треће књиге убачена су два титулуса чију садржину можемо сврстати у „општи део облигационог права” (I. 3. 28-29). Већ је речено да су поједина питања из облигационог права обрађена и у другим деловима Институција.

Када се упореди систематика облигационог права у СГЗ-у са институционалном, уочавају се следеће разлике. Као прво, отпале су категорије квазиконтракти и квазиделикти²⁰, а нестале су и разлике између контракта и пакта, именованих и безимених контраката, те уговорне, деликтне и квазиделиктне одговорности. Квазиконтракти су регулисани уз институте којима су слични. Незвано вршење туђег посла је у оквиру главе „О пуномоћству и деловодству”, где се налазе одредбе о мандатум-у римског права, а неосновано обогаћење је уз материју о исплати. У СГЗ-у и његовом изворнику редослед глава посвећених именованим уговорима је одређен њиховом поделом на добротине, теретне и мешовите. На почетку излагања о облигационом праву у СГЗ-у нема дефи-

¹⁷ *Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur aliquius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura.* (Облигација је правна веза, која нас нужно приморава на предају неке ствари у циљу исплате у складу са правом наше цивитас.) (I. 3. 13. пр) Код Гаја нема дефиниције облигације, него материја облигационог права почиње поделом облигација (Gai. 3-88).

¹⁸ *Omnium autem obligationum summa divisio in duo genera diducitor: namque aut civiles sunt aut praetoriae.* (Дакле, најважнија подела свих облигација раздваја их на ове врсте: оне су или цивилне или преторске.) (I. 3. 13. 1.).

¹⁹ *Sequens divisio in quatuor species diducitor: aut enim ex contractu sunt aut quasi ex contractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio.* (Следећа подела се своди на четири врсте (облигација – С. А.): или су наиме из контракта или из сличног контракту или из недозвољене радње или из радње сличне недозвољеној.) (I. 3. 13. 3.) Ова подела потиче од Јустинијанових компилатора, који су Гајеву трећу групу облигација, које пристичу из разних основа а не могу се сврстати нити у контракте нити у деликте, разложили на оне које су сличне контрактима и оне које су сличне деликтима. Ова трећа група облигација је први пут издвојена у Гајевом делу *Res cottidianaе*. Преткласична правна наука познавала је само две категорије облигација: оне које пристичу из дозвољене и оне које проистичу из недозвољене радње. (А. Маленица: *Римско право*, Нови Сад 1996., стр. 283-284). И у Гајевим Институцијама материја је изложена по бипартицији (контракти-деликти). (Видети: Gai. 3. 88.)

²⁰ Неке модерне кодификације, попут француског Грађанског законика, задржале су категорије квазиконтракт и квазиделикт.

ниције и поделе облигација. Најзад, многи институти су издвојени из облигационог права у трећи део Законика: начини утврђивања, промена и престанака права и обавеза те гашење облигације застарелошћу.

Ове модификације институционалне систематике највећим делом су плод учења школе природног права и у СГЗ су ушле преко АОГЗ-а. По јуснатуралистичкој концепцији, мерило за систематизацију норми није природа односа који норму регулишу, нити основ из којег норму настају, него природа самих права која из њих проистичу.²¹ Тако су, по Пуфендорфовом схватању, уговори правни инструменти размене добара,²² и у складу са тиме се деле на добротине, теретне и мешовите. Право на накнаду штете се схвата као имовинско право оштећеног да задржи онај обим имовине који је имао пре него што је штета причињена. Није релевантно да ли оно проистиче из неког стварног, наследног или облигационог права²³, ни да ли му је основ у деликтној или квазиделиктној радњи, односно кршењу уговорних обавеза. Што се тиче изостављања дефиниције и поделе облигација у СГЗ-у, ова разлика у систему у односу на Институ-

²¹ Оваква концепција, блиска либерално-капиталистичкој идеологији, одговарала је приликама у Србији у време доношења СГЗ-а када се земља очајнички трудила да превазиђе сопствену заосталост и да се што пре укључи у модерне токове, у чему је водећу улогу требала да има млада грађанска класа. Међутим, са напретком друштва и усложњавањем друштвених односа ова концепција је превазиђена. Већ у периоду између два светска рата показала се потреба за разликовањем природе односа који се законом регулише, што је дошло до изражаја већ 1922. године приликом првих покушаја редиговања југословенског Грађанског законика, као и у Предоснови југословенског Грађанског законика из 1934. године (М. Тороман: *Одредбе о одговорности за штећу у Српском грађанском законнику и Закону о облигационим односима* Зборник САНУ, стр. 288.). Нова концепција је прихваћена и у нашем савременом Закону о облигационим односима. То се уочава већ из наслова закона, као и из § 1 ЗОО: *Овим законом уређују се облигациони односи који настају из уговора, проузроковања штеће, стицања без основа, пословодства без налога, једностране изјаве воље и других законом утврђених чињеница*. Види се да се овде не регулишу права која настају из одређених односа, већ сами односи који проистичу из одређених основа. Ово можемо илустровати и ако упоредимо наслов Главе XXX друге чести СГЗ-а *О накнади учињене штеће* са насловом другог одељка друге главе ЗОО *Проузроковање штеће*. Промена концепције утицала је и на нешто друкчији распоред материје о облигационим односима у ЗОО у односу на СГЗ, при чему су се редактори ЗОО понекад враћали на решења које познаје римско право. На пример, јемство и уговарање залоге враћени су у категорију уговора, (главе XXVIII и XXIX другог дела ЗОО (§§ 966-1019)) новација је враћена међу начине престанка обавеза (трећи одсек трећег одељка четврте главе првог дела ЗОО (§§ 348-352)), одредбе о дејству, престанку обавеза и промени субјекта облигације сврставањем у ЗОО (главе III-VI првог дела ЗОО (§§ 262-453)) јасно су сврстане у облигационо право, док се у СГЗ-у налазе у оквиру „општих опредељења за права лична и стварна“, при чему је институт застарелости облигационих права засебно обрађен (четврти одељак, четврте главе првог дела ЗОО (§§ 360-393)), за разлику од СГЗ-а где се регулише заједно са одржањем (четврта глава треће чести СГЗ-а (§§ 922-950)). У посебне одељке издвојени су стицање без основа и пословодство без налога (одељци III и IV друге главе I дела ЗОО (§§ 210-227)), одустало се од систематизације именованих уговора по подели на добротине, теретне и мешовите (други део ЗОО (§§ 454-1098)) итд.

²² Ј. Даниловић, *op. cit.*, 51 стр.

²³ М. Тороман, *ibid.*

ције потекла је од редактора СГЗ-а. АОГЗ је у § 859 дао дефиницију и поделу облигација.²⁴

Но, све што смо рекли о разликама у систематици између СГЗ-а и Институција у материји облигација не значи да нема и сличности. Пре свега, као што је већ поменуто, облигационо право у систему Законика заузима сличан положај као у Институцијама. Приликом одређивања редоследа именованих уговора изгледа да је институционална систематика коришћена као допунска, тј. за одређивање редоследа унутар појединих група уговора. Тако су међу мешовитим уговорима три реална контракта регулисана пре консенсуалног налога. И у Институцијама су реални контракти регулисани пре консенсуалних. Преостала три консенсуална контракта у СГЗ-у су смештена међу теретне уговоре и код њих је задржан редослед из Институција. Можда су и неке измене које су у институционалну систематику унели следбеници природноправне школе инспирисане решењима римског права. Бипартиција облигација на оне које проистичу из контракта и оне које проистичу из недозвољене радње била је позната већ у римском предкласичном праву, а примењена је и у Гајевим Институцијама.²⁵ Такође, и у самим Јустинијановим Институцијама постоји посебан титулус у коме су обрађени начини престанка облигација (I. 3. 29), слично глави III треће чести СГЗ-а, те један титулус посвећен стицању права и обавеза преко робова и потчињених чланова породица (I. 3. 28). Ова два титулуса, који се налазе на крају треће књиге Институција, су можда пружила идеју за издвајање општег дела облигационог права у трећем делу СГЗ-а и АОГЗ-а.

Најзад, сличности у систематици између СГЗ-а и Институција постоје и у систематизовању материје унутар појединих глава СГЗ-а, што ћемо показати у разматрању које следи.

Облигационе одредбе у уводу и појединим главама СГЗ-а

Облигационе одредбе у уводном делу СГЗ-а

Уводни део СГЗ-а, као и увод АОГЗ-а садржи одредбе које се односе на грађанске законе уопште. Али, за разлику од изворника садржи и општа начела о праву и правди, међу којима има и таквих која можемо сматрати за начела облигационог права.

²⁴ За разлику од СГЗ-а у којем нема дефиниције облигације у АОГЗ-у одељак посвећен облигацијама почиње дефиницијом облигација у првом делу § 859 АОГЗ-а: *Права особна на ствари, по којима је једна особа обвезана другој чинићи што, оснивају се или непосредно на закону; или на погодноби; или на штећи, коју је ико имао.* (Превод преузет из: М. Вуковић: *Правила грађанских законика*, Загреб, 1961. стр. 720).

²⁵ G. 3. 88.

У § 13 СГЗ-а садржано је изричито начело о слободи уговарања, као и границе те слободе. У АОГЗ-у нема члана који би по тексту и месту одговарао § 13 СГЗ-а,²⁶ мада се начело о слободи уговарања може извести из других прописа АОГЗ-а. Изгледа да је друга реченица овога члана преузета из француског Грађанског законика.²⁷ Институције у уводном делу не садрже овакво начело.

У § 31 дата је општа одредба о одговорности за штету: *Ко другоме ишћењу ирчини, дужан је за то накнаду учинити*. Овај члан Вуковић ставља као одговарајући уз § 1295 АОГЗ-а.²⁸ Међутим, има аутора који сматрају да у СГЗ-у нема члана који би одговарао наведеном члану његовог изворника, јер овај садржи одредбу о субјективној одговорности за штету, те би се могао сматрати само за сходан § 31 СГЗ-а.²⁹ Треба поменути да и Институције у уводном делу садрже начело о забрани наносења штете другоме (*Alterum non laedere* I. 1. 1. 3).

Одредбе облигационог права у другом одељку друге чести СГЗ-а

Гл. XVII

О уговорима уопште

Одељак посвећен облигационом праву СГЗ-а почиње главом у којој је садржана већина правила општег дела уговорног права, да би затим следиле главе посвећене именованим уговорима и посебним врстама уговора, те накнади штете.

На почетку ове главе СГЗ, као што је већ речено, не даје појам облигације већ одмах даје дефиницију уговора у § 531: *Уговор је закључен онда, кад једна страна ишио обећа, а друга то ирими, или се изјасни да ирима*. Ова не баш спретна дефиниција представља сажету суштину § 861 АОГЗ-а. Ипак, мо-

²⁶ Вуковић ставља § 13 СГЗ-а као одговарајући уз § 879 АОГЗ-а, (М. Вуковић, *op. cit.* стр. 732-733) али он не садржи општу одредбу о ништавости уговора противних закону, већ само таксативно набраја случајеве ништавих уговора. Ови су случајеви у СГЗ-у набројани у § 539. Вуковић је вероватно тако поступио због новеле уз § 879 АОГЗ-а, у којој је садржан општи принцип о ништавости уговора супротних закону.

²⁷ Б. Благојевић, *op. cit.*, стр. 484-485.

²⁸ М. Вуковић, *op. cit.*, стр. 1012.

²⁹ По формулацији овог члана, могло би се закључити да СГЗ стоји на становишту објективне одговорности за штету на шта упућује и § 800 СГЗ-а. Мишљења о овоме су подељена. Још има аутора који бране тезу, коју је раније заступао проф. Константиновић, да је у СГЗ-у прихваћена концепција објективне одговорности (нпр. Д. Поповић: *Објективна одговорност за ишеиу у Српском грађанском законнику*, Зборник САНУ). Други аутори, пак, тврде да СГЗ прихвата субјективну одговорност и тај закључак изводе на основу других одредаба Законика. (Нпр. И. Јанковец: *Кривица као иреиисајавка уговорне одговорности*, Зборник САНУ и Ђ. Николић: *Одговорност за накнаду ироузроковане ишеише ио Српском грађанском законнику*, Зборник САНУ .

гуће је да је дефиницију Хацић креирао независно од изворника полазећи од римских правних решења.³⁰

Затим следе одредбе општег дела уговорног права следећим редоследом: закључење уговора и услови за пуноважност §§ 532-539, уговорна форма §§ 540-542, облигације са више субјеката §§ 543-545 случајни елементи правног посла §§ 546-551, престанак уговора §§ 552-553, одговорност преносиоца за својства ствари §§ 554-558 и оштећење преко половине §§ 559-560.

У Јустинијановим Институцијама не постоји стриктно издвојени општи део контрактног права, али је већи део правила која се односе на контракте уопште обрађен на једном месту, у оквиру разматрања о стипулацији, и то следећим редоследом: након појма и начина закључења стипулације (I. 3. 15. pr-1) следе одредбе о услову и року (I. 3. 15. 2-6), предмету стипулације и уговорној казни (I. 3. 15. 7), стипулацијама са више субјеката (I. 3. 16), стипулисању робова (I. 3. 17), поделама стипулација (I. 3. 18), неважећим стипулацијама (I. 3. 19) (у овом доста дугом титулусу материја је распоређена на следећи начин: предмет стипулације (I. 3. 19. pr-2), стипулисање на терет и у корист трећег лица (I. 3. 19. 3-4), битни елемент стипулације (I. 3. 19. 5), одредбе о пословној способности (I. 3. 19. 6-10), услов, начин закључења и рок (I. 3. 19. 11-18), још о уговарању у корист и на терет трећег лица (I. 3. 19. 19-21), још о предмету стипулације (I. 3. 19. 22-24), још о услову и року и начин испуњења (I. 3. 19. 25-27)) и јемству (I. 3. 20). Треба рећи да се у складу са казуистичким маниром римског права поједина општа питања разматрају и на другим местима: уз поједине контракте, врсте контраката,³¹ а понекад и у оквиру права које се односи на тужбе.

Скоро сви институти из ове главе постоје и у титулусима 15-19 Институција. Одговорност преносиоца за својства ствари и оштећење преко половине, који су у римским правним текстовима дати углавном у разматрањима о купопродаји, смештени су од стране редактора АОГЗ-а у ову главу, и зато се налазе на крају главе. Такође, у опште одредбе о уговорима нису ушле одредбе о јемству. Оне се у СГЗ-у налазе у трећој чести.

Што се тиче редоследа одредаба ове главе, он показује извесну сличност са оним из Институција, али и значајне разлике. Нпр. услови за пуноважност уговора у СГЗ-у су дати пре одредаба о случајним елементима посла, док је у Институцијама обрнуто.

³⁰ Иако није формулисано на исти начин, овакво схватање уговора подсећа на оно изнето у параграфу 3. 22. 1 Институција који говори о консенсуалним контрактима уопште: *Ideo autem istis modis consensu dicitur obligatio contrahi, quia neque scriptura neque praesentia omnimodo opus est, ac ne dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio, sed sufficit eos qui negotium gerunt consentire.* (Дакле, каже се да се овим начином облигације закључују простим споразумом, будући да се све обавља и без писмена и без присуства (странака С.А.), као и да није нужно да се нешто да, па да тиме облигација добије неку садржину, већ је довољно да се они који посао закључују сагласе.)

³¹ На пример, одредбе о форми контраката су дате у уводном титулусу облигационог права и уз сваку категорију контраката посебно: I. 3. 13. 2; I. 3. 14; I. 3. 15; I. 3. 21; I. 3. 22.

И сличности и разлике у односу на систем Институција у овој глави СГЗ-а су доспеле преко АОГЗ-а. Систематика изворника је дословце преузета.

Гл. XVIII О поклонима

Поклон је обрађен као први од именованих уговора у СГЗ-у. На почетку је дата дефиниција поклона (§ 561),³² а затим следе услови за пуноважност поклона (§§ 562-565), опозив поклона (§§ 566-567), те поклон за случај смрти (§ 568).

У Јустинијановим Институцијама материја поклона је обрађена у оквиру стварног права, на крају разматрања о стицању својине, у титулусу *De donationibus* (I. 2. 7) који се налази између титулуса посвећеног стицањима својине одржајем и државинама дугог времена (*De usucapionibus et longi temporis possessionibus*; I. 2. 6) и титулуса посвећеног случајевима када је одређеним лицима допуштено односно када одређеним лицима није допуштено да отуђују неке ствари (*Quibus alienare licet vel non*; I. 2. 8). Већ на почетку титулуса посвећеног поклону се констатује да је поклон начин стицања својине.³³ Ово, међутим, не одговара схватању о поклону у Јустинијановом времену, јер је поклон у овом периоду контракт.³⁴

Одредбе о поклону су распоређене на следећи начин. Након уводног дела титулуса у којем се констатује да је поклон начин стицања и да постоје поклони за случај смрти и међу живима, следе параграфи о поклонима за случај смрти (I. 2. 7. 1) те о поклону међу живима (I. 2. 7. 2). У параграфу I. 2. 7. 2 најпре се говори о појму поклона међу живима, затим о форми као услови за пуноважност, те о опозиву поклона. У последња два параграфа титулуса о поклонима говори се о поклону ради закључења брака и о одрицању од сувласничког дела на робу.

Материја у поглављу посвећеном поклону у СГЗ-у распоређена је на исти начин као у уводу и прва два параграфа сходног титулуса Институција, с том разликом што је поклон за случај смрти у СГЗ-у стављен иза поклона међу живима. Али, редослед је исти и у глави XVIII АОГЗ-а. Ипак не треба ис-

³² Текст овог члана гласи: *Поклон бива, кад ко добровољно другоме ишћо да, не ишћући нишћи иримајући икакве за ишо наилайће*. Интересантно је, да се из дефиниције поклона у § 561 СГЗ-а не види да је поклон уговор, већ би се пре рекло да схватање изражено у овом члану личи на поклон римског класичног права, за разлику од сходног члана 938 АОГЗ-а, где се изричито констатује да је поклон уговор. Сем тога, у дефиницији је изричито изражен елемент добровољности као битан елемент поклона (*animus donandi*), чега нема у аустријској дефиницији. Ни у СГЗ-у ни у АОГЗ-у не каже се какав је карактер поклона који није учињен у битној писменој форми. Вероватно је овакав поклон реалан уговор.

³³ *Est etiam genus adquisitionis donatio. (Постоји још један начин стицања поклона.)* (I. 2. 7. пр.). Постоји мишљење да се овде ради о непрецизности у изражавању Јустинијанових компилатора и да се хтело рећи да је поклон основ стицања својине. Види: А. Маленица: *Поклон у римском праву*, Београд, 1981., стр. 272-273.

³⁴ Види: А. Маленица, *op. cit.*, стр. 269-274..

кључити могућност да је Хаџић систематику ове главе креирао независно од АОГЗ-а са угледом на римско право, поготово што је и у садржини одредаба ове главе испољио велику самосталност у односу на изворник³⁵. На то указује и једно значајно одступање у систематици. У § 568 СГЗ-а се каже да се на поклон за случај смрти примењују правила наследног права.³⁶ Ово је битна разлика у односу на § 956 АОГЗ-а у коме се каже да је поклон, који испуњава прописане услове, уговор. Овим се Хаџић вратио на систем Јустинијановог права. Поклон за случај смрти помиње се у наследном праву у § 469 СГЗ-а, где се одређује кад постоји поклон за случај смрти, док се у АОГЗ-у, у наследном праву, у § 603 који има системски карактер, само констатује да се о овоме говори у поглављу о поклонима. У овој глави постоји још једно одступање у систематици од изворника. Наиме, у § 567 СГЗ-а Хаџић је као разлоге за опозив поклона предвидео само осиромашење поклонодавца и незахвалност поклонопримца, док АОГЗ у §§ 946-954, поред наведених, предвиђа још четири разлога: оштећење интереса лица које је поверилац дужан да издржава, нужног наследника и поклонодавчевог повериоца, те накнадно рођење поклонодавчевог детета. Незахвалност поклонопримца и у римском праву је била разлог за опозив поклона те отуда у литератури постоји мишљење да је Хаџић скратио текст АОГЗ-а под утицајем римског права.³⁷ Међутим, могуће је да се овде једноставно ради о Хаџићевој тежњи за скраћивањем текста изворника. У сваком случају, тешко да се овакво решење може оправдати прилагођавањем приликама у Србији тога времена, јер је изостављање поменутих разлога за опозив поклона већ код Шероглића наишло на критике,³⁸ а изазвало је и злоупотребе у пракси. Иначе, у § 565 СГЗ-а говори се о ништавости поклона туђе ствари и поклона на штету трећег лица.³⁹ Под овим задњим се вероватно мислило на изигравање поверилаца и оштећење интереса нужних наследника.

Због нејасне и недовољно разрађене формулације овог члана, што је отворило простор за злоупотребе,⁴⁰ новелом СГЗ-а од 5. маја 1864. оштећење интереса нужног наследника, лица којег је поклонодавац дужан издржавати и поклонодавчевог повериоца унети су у СГЗ, али као разлози за поништај а не

³⁵ Глава посвећена поклону је претрпела велики утицај изворног римског права. Може се рећи да је од свих контраката у овоме Хаџић највише одступио од АОГЗ-а у корист римских решења. Постоји мишљење да је чак шест од осам чланова ове главе преузето је непосредно из римског права. Ј. Даниловић, *op. cit.*, стр. 51-52.

³⁶ Текст овог члана гласи: *Поклон на случај смрти учињени сматра се као легати или испорука, и по њома ће се и судити.*

³⁷ Ј. Даниловић, *ibid.*

³⁸ П. Шероглић, *op. cit.*, 154 стр.

³⁹ Ово је текст § 565: *Са туђом ствари, било покрећном било непокрећном, или на ишгешу трећега поклон се чинити не може. И ако се учини, пада и уништава се.*

⁴⁰ То се види из извештаја министра правде упућеног Државном савету Кнежевине Србије 10. децембра 1863. у коме се предлаже допуна овог члана. (Текст извештаја видети код: Б. Благојевић, *op. cit.*, стр. 508-510.)

за опозив поклона. Наиме, ови разлози су смештени као допуна уз § 565.⁴¹ Оштећење интереса поверилаца и нужних наследника у римском праву су били разлози за поништај а не за опозив поклона.⁴² Из формулације § 565 и новеле уз тај члан види се да је реч о ништавости а не о рушљивости таквих поклона. Извесно је да је овде дошло до одступања од аустријског система од стране Хаџића под утицајем римског права, што је прихваћено и приликом новелирања Законика.⁴³

Гл. XIX О остави или аманету

Остава је у СГЗ-у обрађена као први у низу тзв. мешовитих уговора, који су у првом реду доброчини, али под одређеним условима могу постати и теретни.⁴⁴ Овај уговор је вероватно схваћен као реалан, јер у дефиницији у § 569⁴⁵

⁴¹ Текст новеле гласи: *И по томе неће важити поклон којим је окрњен закон део деце или би било окрњено уживање онима, које је поклонодавац дужан издржавати, или би се њиме осујећавала најлакша поклонодавчевих поверилаца у време поклона. У оваквом случају обдарени враћуће само онолико, уколико се изискује да се подмири окрњени закони део деце, или уживање оних, којима по припада, или да се подмире оштећени повериоци. Ако поклонопримац не пришежава поклоњену ствар, или вредности ње ствари, онда одговара само у оном случају, ако је у неопштену намери престао њу пришежавати.*

⁴² О поништају поклона у римском праву видети: А. Маленица, *op. cit.*, 241-244 стр.

⁴³ Благојевић тврди да новела уз § 565 представља разрађивање и конкретизовање одредби из § 303а који је унет истим законом о изменама и допунама СГЗ-а из 1864. § 303а садржи општи институт ништавости правних послова закључених на штету поверилаца (*Actio Pauliana*) којег нема у АОГЗ-у. На истом месту Благојевић износи тврдњу контрадикторну претходној по којој су одредбе из § 565а преузете из § 951-953 АОГЗ-а. (Б. Благојевић, *op. cit.*, 517 стр.) Међутим у поменутом параграфима АОГЗ-а се говори о опозиву а не о поништају поклона, а осим тога зашто из АОГЗ-а није преузета и одредба којом се регулише случај накнадног рођења поклонодавчевог детета? По нашем мишљењу у § 565а се разрађује институт поништаја поклона због оштећења интереса поверилаца и нужних наследника из § 565 СГЗ-а. Такође, није сигурно, да су допуне § 565 преузете из АОГЗ-а. Пре ће бити, с обзиром на формулацију ових одредби и с обзиром на то да говоре о ништавости а не о рушљивости оваквих поклона, да су преузете непосредно из римског права. Изигравање обавезе издржавања се може схватити као изигравање повериоца у смислу § 859 АОГЗ-а по коме се облигација може заснивати непосредно на закону, а коју је концепцију, мада не изричито, прихватио и СГЗ. Што се тиче института поништаја поклона за случај накнадног рођења поклонодавчевог детета, римско право је познавало овај институт, али само везано за поклон патрона ослобођенику. У СГЗ овај институт није унет вероватно зато јер се не ради о угрожавању интереса трећег лица у моменту када је поклон учињен у смислу § 565.

⁴⁴ У класичном римском праву остава је нужно доброчин уговор, јер уговарањем накнаде прераста у *locatio conductio*. У Јустинијановом праву почиње да се развија схватање о могућности да оставопримац може да захтева награду ако је изричито уговорена или ако се по околностима случаја подразумева (Ј. Даниловић, *ibid.*).

⁴⁵ § 569 СГЗ-а гласи: *Остава или аманет је такав уговор, којим ко шуђу ствар прими тако, да је чува и невредимо враћи.* Интересатно је поменути да је ова дефиниција слична оној из сходног члана АОГЗ-а (§ 957) и да је дата са становишта оставопримца, што је супротно од уобичајених римских дефиниција али је слично дефиницији из Јустинијанових Институција: *Praeterea et is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur et actione depositi, qui et ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur.* (Исто тако, и онај код кога је нека ствар остављена, обавезан је по основи предаје ствари и подлеже *actio depositi*, будући да он исто тако мора да врати исту ону ствар коју је примио.).

није речено да погодба о чувању непредате ствари обавезује, што је изричито речено у одговарајућем § 957 АОГЗ-а. Изгледа да је овде одбачена аустријска концепција по којој је остава „неправи” реални уговор, који настаје тек када је ствар предата, али предуговор обавезује на предају ствари и закључење уговора. У литератури постоји мишљење да је у СГЗ-у ипак прихваћена аустријска концепција по којој су сви реални уговори у ствари *неправи*, односно *консенсуално-реални* уговори.⁴⁶ Редослед одредби о остави у СГЗ-у изгледа овако: након појма оставе у § 569, следе одредбе о садржини овог уговора које су дате са аспекта права и дужности оставопримца (§§ 570-573, 575-578), међу које је убачена одредба о предмету оставе (§ 574). У преостала три члана (§§ 579, 580, 581) су посебни облици оставе: *depositum miserabile*, *depositum irregulare*, *depositum in sequestrem*.

У Институцијама је остава обрађена у оквиру материје реалних контраката у титулусу *Quibus modis re contrahitur obligatio* (Којим начинима се облигација закључује предајом ствари), као предпоследњи реални контракт (I. 3. 14. 3). У кратком параграфу посвећеном овом контракту говори се само о појму оставе и одговорности оставопримца.

У систематизовању одредби у овој глави СГЗ-а нема непосредног утицаја систематике Институција. Реч је о редоследу из АОГЗ-а који је измењен у појединостима.⁴⁷ Једино у материји посебних облика овог уговора могло би се говорити о утицају римског права. § 968 АОГЗ-а који говори о *depositum in sequestrem*, пребачен је на крај ове главе (§ 581 СГЗ-а), а у § 579 СГЗ-а на почетку материје о посебним облицима оставе додат је *depositum miserabile* којег нема у изворнику⁴⁸.

Гл. XX

О наручи или послузи

Уговор о послузи у СГЗ-у је регулисан као други од тзв. мешовитих уговора. Овај уговор је у СГЗ-у, као и у његовом изворнику, одређен као нужно добротин, што је решење и класичног римског права. Слично остави и послуга

⁴⁶ Нпр. Обрен Станковић тврди да је у СГЗ-у оваква концепција чак јасније изражена него у АОГЗ-у (О. Станковић: *Реални уговори у Српском грађанском законнику, његовом изворнику и ујореднојравно*, Зборник САНУ, стр. 277-280.)

⁴⁷ На пример, § 961 АОГЗ-а подељен је на чланове 570 и 572 у СГЗ-у и између њих је уметнут члан 571 у коме су спојени чланови 958 и 959 АОГЗ-а (Шероглић сматра да је § 958 изостављен (П. Шероглић, *op. cit.*, стр. 155), док Вуковић сматра да је са § 959 спојен у § 571 СГЗ-а (М. Вуковић, *op. cit.*, стр. 785-786). Ми смо се приклонили Вуковићевом мишљењу.), а у члану 572 СГЗ-а, поред дела члана 961 АОГЗ-а садржан је и члан 962 АОГЗ-а. Правило из § 960 АОГЗ-а о објекту оставе и о прерастању депозита у пуномоћство је у СГЗ-у незгодно уметнуто иза основних а пре осталих дужности оставопримца. У примеру §§ 570-572 СГЗ-а вероватно се ради о скраћивању текста АОГЗ-а, док се промена места одредбе § 574 СГЗ-а тешко може објаснити било каквим разлогом осим Хаџићевом тежњом за оригиналношћу.

⁴⁸ Ова установа преузета је или непосредно из римског права (види: Ј. Даниловић, *op. cit.* стр. 53-54), или посредно преко француског Грађанског законика (види: Б. Благојевић, *op. cit.* стр. 501).

је у СГЗ-у дефинисана као да је чисто реални уговор.⁴⁹ Редослед одредби у овој глави је исти као у изворнику. Након одређења појма послуге следе одредбе о правима и дужностима послугопримца везано за употребу ствари, враћање ствари, накнаду штете и трошкова чувања ствари.

Послуга је у Институцијама сврстана у реалне контракте и налази се између одредаба посвећених зајму и исплати недугованог и параграфа посвећеног остави (I. 3. 14. 2). Након одређења појма контракта преко начина закључења следи садржина контракта, те одредба о бесплатности овог контракта.

Редослед одредаба у СГЗ-у сличан је, дакле, ономе из параграфа 3. 14. 2 Институција. Садржина уговора је дата преко начина закључења, исто као и у Институцијама.

Несумњиво је да је систематика, као и садржина ове главе преузета преко АОГЗ-а. Није било готово никаквих одступања од изворника, сем што је изостављен последњи члан ове главе, § 982 АОГЗ-а.⁵⁰

Гл. XXI О зајму

Зајам је још један у низу мешовитих и последњи од реалних уговора у СГЗ-у. Као и код претходна два уговора из уводног члана је избачена одредба о предуговарању зајма⁵¹. Из § 595 СГЗ-а⁵², којег нема у АОГЗ-у, да се закључити да се зајам пре схвата као „неправи” реални уговор, код кога предуговарање, које може бити у писаној или усменој форми, ствара обавезу на закључење уговора у реалној форми.⁵³ Међутим, могуће је и тумачење да се у овом члану само указује на могућност постојања доказне вербалне или писане форме, а да је битна форма уговора реална. Одредбе о зајму у СГЗ-у су распоређене на следећи начин: појам зајма, врсте с обзиром на предмет, камате.

⁴⁹ § 582 СГЗ-а: *Наруч или послуга бива уговором њаквим, којим ко нештопрошну ствар на послугу узме, њако да на одређено време без сваке њлаће, или награде најтраг враћти.* Ова је дефиниција, као и код депозита, дата са становишта стране којој се предаје ствар и обрнуто од уобичајене римске праксе, али слично дефиницији у АОГЗ-у и Институцијама. (I. 3. 14. 2): *Item is cui res aliqua utenda datur, id est commodatur, re obligatur et tenetur commodati actione.* (Једнако је, ако је некоме нека ствар дата ради коришћења, њј. ради послуге предајом ствари је обавезан и подлеже њужби из послуге.) Треба напоменути да ни у дефиницији послуге у СГЗ-у, као ни код оставе, није истакнута обавезујућа снага предуговора, што уз изостављање опште одредбе о предуговору (која је у АОГЗ-у била садржана у § 936), може значити да је код ова два уговора прихваћена чисто реална концепција закључења која је ближа римском праву.

⁵⁰ Ово мишљење заступа и Шероглић (уп.: П. Шероглић, *op. cit.*, 157. стр.), док Вуковић сматра да је изостављен и § 979 АОГЗ-а (уп.: М. Вуковић, *op. cit.*, 796 стр.). Наше је мишљење да је спорни члан садржан у §§ 589 и 590 СГЗ-а који су одговарајући и § 978 АОГЗ-а.

⁵¹ § 593 СГЗ-а гласи: *Зајам је њакав уговор, којим се коме ствари њошпрошине даду њако, да он власттан буде њо својој вољи њих њошребити, њошрошити и њима располагати, но у своје време дужан буде речене ствари у истом роду и вредности најтраг враћити.*

⁵² § 595 СГЗ-а гласи: *Зајам може се учинити њисмено или усмено.*

⁵³ О оваквим уговорима види: О. Станковић, *ibid.*

У Институцијама се налази на првом месту међу реалним контрактима.⁵⁴ У кратком излагању посвећеном зајму сажето су изложени појам контракта дат преко начина закључења, предмет, права и обавезе странака и заштита.

У овој глави у целости је задржан редослед одредаба из АОГЗ-а, упркос великим променама у садржају у односу на изворник. Бројни чланови АОГЗ-а су изостављени,⁵⁵ а убачено је неколико нових,⁵⁶ међу којима можда има преузетих из изворног римског права или француског Грађанског законика.⁵⁷

Гл. XXII

О пуномоћству и деловодству

У главу XXII СГЗ-а су смештени налог и незвано вршење туђег посла. Како наслов ове главе гласи *О пуномоћству и деловодству*, остаје нејасно да ли су у питању два назива за налог или се под деловодством подразумева незвано вршење туђег посла. Друго тумачење изгледа вероватније. У одредбама о налогу се употребљава само израз пословодство, док се у одредбама о незваном вршењу туђег посла избегава именовање овог института. Пуномоћство је смештено пре осталих консенсуалних контраката. Овакво место у СГЗ-у добио је као последњи у низу тзв. мешовитих уговора. У АОГЗ-у постоје одредбе о могућности да овај уговор прерасте у теретни,⁵⁸ које су у СГЗ-у изостале, због чега се овај уговор у СГЗ-у приближава *mandatum*-у класичног римског права. Редослед материје у овој глави је следећи: појам уговора, права и дужности странака дата из угла пуномоћника, престанак пуномоћи, незвано вршење туђег посла.

У Институцијама се еквивалентни контракт *mandatum* налази на последњем, четвртном месту међу консенсуалним контрактима,⁵⁹ што је уобичајено место овог контракта у римским правним текстовима. Материја је распоређена на следећи начин: врсте налога (I. 3. 26. пр-5), услови за пуноважност (I. 3. 26. 6-7), права и обавезе пуномоћника (I. 3. 26. 8), престанак налога (I. 3. 26. 9-10), те одредбе о налогу под условом и роком и о бесплатности налога (I. 3. 26. 11-12).

⁵⁴ I. 3.14. пр. Уопште, три реална контракта у СГЗ-у су обрађена обрнутим редоследом у односу на Институције.

⁵⁵ §§ 985, 986, 990, 993, 996, 997, 999, 1000, 1001. Вуковић сматра да је § 991 АОГЗ-а расцепљен на §§ 599 и 600 СГЗ-а (М. Вуковић, *op. cit.*, стр 801-802.). Ми смо мишљења да § 991 АОГЗ-а одговара § 599 СГЗ-а, а да § 600 СГЗ-а одговара само § 992 АОГЗ-а. Треба напоменути и да је одредба § 993 АОГЗ-а изменама и допунама Законика од 5. маја 1864. ипак унета у Законик, у види новеле уз § 601 (601a).

⁵⁶ §§ 595, 596, 602, 605, 606, 607.

⁵⁷ На пример правило § 605, да зајмодавац нема право да тражи враћање дуга пре уговореног рока, којег правила нема у АОГЗ-у. (Види: Ј. Даниловић, *op. cit.*, 56 стр., и Б. Благојевић, *op. cit.*, 501 стр.).

⁵⁸ У питању су §§ 1004 и 1013 АОГЗ-а у којима се каже да пуномоћник има право на награду само ако је то изричито уговорено, или ако се подразумева из околности случаја.

⁵⁹ Тит. *De mandato*, I. 3. 26.

Незвано вршење туђег посла је обрађено одмах после налога, на почетку титулуса о квазиконтрактима (I. 3. 27. 1).

Извесно је да су одредбе о незваном вршењу туђег посла смештене на крај главе о налогу под утицајем систематике Институција, где се такође налазе иза налога. Такође, и редослед одредби о налогу је знатним делом преузет из Институција. Институционална систематика је примљена искључиво преко АОГЗ-а. Редактор СГЗ-а је учинио извесне измене материје,⁶⁰ али не и систематике текста изворника.

Гл. XXIII О промени (трампи)

Први у низу теретних уговора у СГЗ-у, трампа је регулисана са само девет чланова, од којих првих осам скоро потпуно одговарају §§ 1045-1052 XXIII главе АОГЗ-а. На крају главе је додат § 640, који се не налази ни у АОГЗ-у, ни у француском Грађанском законнику, а можда је унет под утицајем римског права.⁶¹ Једина разлика у редоследу чланова у односу на изворник је у томе што је одредба § 1052 АОГЗ-а, која се у изворнику налази на крају главе, премештена у средину главе у виду § 635 СГЗ-а.

Иако је трампа у римском праву сматрана за безимени контракт, у Институцијама заузима слично место као у СГЗ-у, јер се помиње уз купопродају, тачније, као дигресија у разматрању о купопродаји (I. 3. 23. 2.). У овој доста дугој дигресији у ствари се подвлачи разлика између купопродаје и трампе, и то везано за вековни спор Сабинијанаца и Прокулеанаца око питања да ли се цена код купопродаје мора уговорати у новцу, или може и у другој ствари, који спор је Јустинијан разрешио у корист Прокулеанаца, који су сматрали да постоји разлика између трампе и купопродаје.⁶²

Иако је место уз купопродају трампа добила из других разлога него у СГЗ-у и његовом изворнику, где је блиска купопродаји јер је теретни уговор, могуће је да су се редактори АОГЗ-а определили да се трампа стави пре купопродаје инспирисани местом које заузима у Институцијама, где се налази скоро на почетку титулуса посвећеног купопродаји.

⁶⁰ Изостављени су §§ 1003-1007, 1011, 1013, 1019, 1023, 1027-1035, 1038-1041, 1044. Вуковић ставља § 1019 АОГЗ-а заједно са § 1019 као одговарајући § 620 СГЗ-а (М. Вуковић, *op. cit.*, стр. 815-846). Изгледа да је овде исправније Шероглићево становиште да је и § 1019 изостављен (П. Шероглић, *op. cit.*, 158 стр.). У овој глави се налази само један члан којег нема у АОГЗ-у – § 610.

⁶¹ Ради се о правилу да на размењеној ствари и после њене предаје остају сви терети који су на њој постојали пре размене. (Ј. Даниловић, *op. cit.*, 57. стр.)

⁶² И у СГЗ-у се подвлачи разлика између купопродаје и трампе: *Ствари кад се за новце дају, није промена, но продаја и куйовина.* (из § 633 СГЗ-а). Могуће је да је ова одредба преузета из римског права. У одговарајућем параграфу 1046 АОГЗ-а формулација је нешто другачија.

Гл. XXIV

О продаји и куповини

Одредбе о купопродаји у СГЗ-у су изложене следећим редоследом: појам уговора о купопродаји (§§ 641 СГЗ, 1053 АОГЗ), начин закључења (§§ 642-645 СГЗ, 1053-1053 АОГЗ), правила о цени (§§ 646-650 СГЗ, 1055-1060 АОГЗ), дужности продавца (§§ 651 СГЗ, 1061 АОГЗ), дужности купца (§§ 652-654 СГЗ, 1062-1063 АОГЗ), упућујући члан о сношењу терета у случају немогућности извршења уговора (§§ 658 СГЗ, 1064 АОГЗ), куповина наде (§§ 659 СГЗ, 1065 АОГЗ), одредба о допунским правилима (§§ 660 СГЗ, 1066 АОГЗ), посебни типови купопродаје (§§ 661-676 СГЗ, 1067-1089 АОГЗ).

У Институцијама купопродаја је обрађена као први у низу консенсуалних контраката у тит. *De emptione et venditione* (О куповини и продаји), I. 3. 23. Материја је распоређена на следећи начин: начин склапања уговора (I. 3. 23. пр), правила о цени (I. 3. 23. 1-2), правило о сношењу ризика од стране купца (*periculum est emptoris*) (I. 3. 23. 3), одговорност продавца за немогућност извршења (I. 3. 23. 3а), куповина под условом и одговорност продавца за правне недостатке ствари (I. 3. 23. 4).

Место купопродаје у СГЗ-у одређено је у складу са систематиком Кристијана Волфа, а делимично и садржина ове главе, јер су из ње издвојене све одредбе које се могу односити и на друге уговоре,⁶³ укључујући и оне које се односе на одговорност продавца за недостатке ствари које се налазе у глави XVII *О уговорима у ојштии* (§§ 554-558), док се правила која се односе на пропаст ствари или стављање ван промета налазе у глави XXIII посвећеној трампи (§§ 636-640).

Указујемо да наслов ове главе СГЗ-а одговара наслову сходног титулуса Институција, као и логици римског права уопште, те је врло вероватно да је под његовим утицајем и настао, јер се у наслову сходне главе АОГЗ-а налази само реч куповина.

Редослед одредби у овој глави, иако има сличности са редоследом из титулуса 3. 23 Институција скоро у целисти је преузет из АОГЗ-а и води порекло из пандектистичког учења.⁶⁴

Мада у овој глави нема разлике у распореду материје у односу на изворник постоје разлике у нумерацији текста и садржини.⁶⁵ Ове промене су углавном биле условљене скраћивањем материје АОГЗ-а, уношењем нових норми, а негде можда и само Хаџићевом тежњом за самосталношћу од изворника.

⁶³ Ј. Даниловић, *op. cit.*, 58. стр.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Неки параграфи су спојени (нпр. §§ 1080 и 1081 АОГЗ-а су спојени у § 667 СГЗ-а), неки раздвојени (нпр. од § 1053 АОГЗ-а направљени су §§ 641 и 642 СГЗ-а), неки скраћени (нпр. §§ 1080 и 1081 АОГЗ-а су спојени у § 667 СГЗ-а) а неки изостављени (нпр. §§ 1073 и 1074 АОГЗ-а). Убачене су и неке нове одредбе (нпр. §§ 672 и 675), неким одредбама је промењен редослед (нпр. одредба § 1083 АОГЗ-а се у СГЗ-у налази у § 666, дакле испред одредби §§ 1080 и 1081 АОГЗ-а које се налазе у § 667 СГЗ-а.).

Гл. XXV О закупу

У глави СГЗ-а посвећеној закупу, након одређења појма уговора, следи подела овог уговора на кирију и закупнину, у зависности, да ли се предмет закупа користи од стране закупца уз рад или без рада, коју поделу римско право није познавало. Затим је дата природа уговора, па битни елементи, предмет уговора, закључење, дужности и права уговорних страна, престанак уговора те одредба по којој се на закупне уговоре, који се од наведених облика разликују, имају сходно примењивати наведена правила.

Закуп је *locatio conductio rei* (закуп ствари) римског права, један од облика контракта *locatio conductio*.⁶⁶ Закуп је регулисан у Институцијама у тит. I. 3. 24 *De locatione et conductione*, као други у низу консенсуалних контраката. Редослед материје у I. 3. 24 је следећи: природа и битни елементи (I. 3. 24. pr-2), емфитевза (I. 3. 24. 3), разлика од купопродаје (I. 3. 24. 4), права, обавезе и одговорност кондуктора (I. 3. 24. 5), наследивост права из закупа (I. 3. 24. 6). Закуп ствари и уговор о делу нису јасно разграничени, али се види да се у уводу и прва три параграфа овог титулуса има у виду закуп ствари, а у осталима остварење дела.

И у СГЗ-у, као и у Институцијама, закуп стоји иза купопродаје. Такође, у § 679 СГЗ-а изражено је схватање да је овај уговор близак купопродаји: *Кирија и закуп, ништа друго није него продаја у употребу; зато што је за продају, што се под закуп даје, и ипак се и сматра, и ако што друго уговорено није, ипак се и цена плаћа*. Иако се овај члан не подудара у потпуности са римским правом, а садржински одговара § 1092 АОГЗ-а,⁶⁷ треба напоменути да схватање о блискости купопродаје и контракта *locatio conductio* постоји и код римских правника, а изражено је и у Институцијама: I. 3. 24. pr.; I. 3. 24. 3.

Редослед одредаба у СГЗ-у показује сличност са редоследом из Институција, али је извесно да је углавном примљен преко АОГЗ-а. Ова глава у садржинском смислу доста одудара од сходне главе изворника,⁶⁸ али промене у материји су махом унете уз поштовање аустријске систематике.

⁶⁶ Подела овог контракта на његове посебне облике (*l. c. rei, operis i operarum*) дело је средњовековних правника, јер их римско право није познавало.

⁶⁷ Видети: Ј. Даниловић, *op. cit.*, стр. 60.

⁶⁸ Пре свега изостављени су §§ 1122-1150 АОГЗ-а у којима су се налазили застарели, феудални институти, наследног закупа, наследне даће и подељено власништво, те је у складу с тиме промењен и наслов ове главе. Неки чланови ове главе су унети или преформулисани на основу француског Грађанског законика (Б. Благојевић, *op. cit.*, 504-505 стр.), нпр. §§ 682, 687, 688, 696, 697 и 698, а неке одредбе су можда преузете из изворног римског права (Ј. Даниловић, *op. cit.*, 60-62 стр.), нпр. § 683. Унесено је и неколико нових чланова које је Хаџић креирао са ослонцем на српско обичајно право а можда и римска правна начела, а у складу са потребама тадашње Србије. То су §§ 690-695 о посебним облицима закупа с обзиром на предмет (закуп механе, стоке за вучу, оваца и ракијског казана) (Вуковић ставља §§ 689-694 као сходне уз § 1109 АОГЗ-а који говори о општим правилима о враћању ствари. (М. Вуковић, *op. cit.* стр. 861-862) Ова општа одредба се налази само у члану 689 СГЗ-а, а остали садрже одредбе за посебне облике закупа. Исто тако § 695 СГЗ-а се ставља уз § 1111 АОГЗ-а, мада и овај члан садржи општу одредбу о одговорности за пропаст ства-

Гл. XXVI

О најму

У глави XXVI СГЗ-а регулисан је уговор о најму, односно уговор о делу. У овој глави се помињу и уговор о најму радне снаге и издавачки уговор, за које се предвиђа да ће бити регулисани посебним прописима. Најпре је дат појам уговора о најму, а затим следе права и обавезе странака везано за накнаду, дело и материјал за израду дела. Потом је регулисана одговорност странака и посебне врсте најма. На крају су дати упућујући чланови о издавачком уговору и уговор о најму радне снаге и одредба о забрањености посла који би имао немoguć, недозвољен или неморалан предмет.

Locatio conductio operis, облик контракта *locatio conductio*, регулисан је у Институцијама у оквиру разматрања о контракту *locatio conductio* и у тексту није јасно раздвојен од *locatio conductio rei* чак ни терминолошки. Ипак, јасно је да се у првом делу титулуса (I. 3. 24. pr-3) има у виду закуп ствари, а у другом делу (I. 3. 24. 4-6) уговор о делу.

Место одредби о најму (иза закупа) у СГЗ-у преузето је из Институција. СГЗ је углавном задржао и редослед одредаба о најму из Институција (награда, дело, материјал за израду дела, одговорност, те преносивост на наследнике). Институционална систематика је овде продрла преко АОГЗ-а.⁶⁹

Хацић је одступио од систематике изворника у корист институционалне избацивши из Законика одредбе о издавачком уговору и о уговору о најму радне снаге, за који је предвиђено да се уреде другим прописима.

Гл. XXVII

О ортаклуку

Редослед одредби о ортаклуку у СГЗ-у је следећи: појам уговора (§ 723), подела ортаклука, односно посебни облици (§§ 724-725), форма ортачког уговора (§ 726), имовина ортаклука (§ 727), права и дужности ортака (§§ 728-747), однос ортака према трећим лицима (§§ 748-750), престанак ортаклука (§§ 751-758).

У Јустинијановим Институцијама ортаклук заузима слично место као у СГЗ-у, тј. налази се иза *locatio conductio* (тит. *De societate*, I. 3. 25). Материја је изложена на овај начин: подела ортаклука односно посебни облици (I. 3. 25. pr),

ри (уп.: Ј. Даниловић, *ibid.*), затим § 679 (о одређењу закупа као продаје употребе ствари). § 679 који је смештен иза поделе закупа дате у § 678, §§ 690-695 смештени су у оквиру разматрања о правима уговорних страна, а везано за повраћај ствари. Поред тога, као и у другим главама Законика, постоје разлике у нумеријацији текста, тј. неки аустријски чланови су раздвојени, неки су скраћени а неким је и пермутиран редослед, али све ово не угрожава констатацију да је редослед одредаба ове главе, углавном, преузет из АОГЗ-а.

⁶⁹ СГЗ само у појединостима одступа од систематике изворника. Нпр. § 713 који би одговарао § 1158 АОГЗ-а се налази пре § 714 који одговара § 1157 АОГЗ-а и сл.

права и обавезе ортака (I. 3. 25. 1-3), престанак ортаклука (I. 3. 25. 4-8), одговорност ортака (I. 3. 25. 9).

Као што се види унутрашња систематика ове главе СГЗ-а показује велику сличност са сходним титулусом Институција, али је готово идентична систематизици гл. XXVII АОГЗ-а. Постоје извесне разлике у односу на изворник али се оне углавном састоје у томе што су неки чланови АОГЗ-а разбијени, понекад уз пермутацију редоследа делова истог члана, а каткада делови истог члана АОГЗ-а могу да се нађу у различитим деловима текста⁷⁰. Неки чланови су изостављени.⁷¹ Међутим, наведене промене у појединостима не ремете општу концепцију ове главе и можда су последица скраћивања текста. Ово није необично, јер се ортаклук мало променио од римског права до Хаџићевог времена. Огроман део решења у АОГЗ-у је преузет из римског права. Хаџић овим решењима није могао пуно одузети, а нових одредаба нема. Ово се односи и на систематику, те се може рећи да је ова глава добар пример продора утицаја систематике римског права у СГЗ посредством изворника.

Гл. XXVIII

О уговорима брачним

У овој глави обрађена је једна група уговора чије су заједничке одлике да су склопљени ради регулисања имовинских односа супружника и да су субјекти ових уговора муж и жена или младожења и невеста. У § 759 СГЗ-а, који представља скраћени и унеколико измењени превод § 1217 АОГЗ-а каже се: *Уговор, који би између мужа и жене, или између женика и невесте, у одношају на брак о имању закључен био, зове се брачни уговор.*⁷²

Обрађено је шест именованих уговора: мираз, узмиразје, јутарњи дар, управљање и уживање имовине, удовичко уживање и девојачка спрема за удају; затим наследно правни уговори: заједнички тестамент и уговор о наслеђивању. У овој глави се налазе још и одредбе о раздвајању имовине и раскиду брачних уговора у случају стечаја супружника, раскида и поништења брака. Из АОГЗ-а су прихваћени сви уговори изузев уговора о заједници добара и о уживању добара за случај смрти. Већина института је сажетије регулисана у односу на изворник, многи параграфи изворника су изостављени⁷³ а неки спојени. Убачени су и неки нови институти: девојачка спрема за удају, који је вероватно преузет

⁷⁰ На пример, § 1190 АОГЗ-а, који говори о правном положају ортака коме је поверено пословодство разбијен је у СГЗ-у на §§ 733 и 737.

⁷¹ Занимљиво је да Шероглић сматра да су из ове главе изостављени само §§ 1195 и 1196 АОГЗ-а (П. Шероглић, *op. cit.*, 167 стр.). Насупрот њему, Вуковић држи да су прескочени и §§ 1179-1181, 1183-1203, 1208, 1213, 1215 и 1216 (М. Вуковић, *op. cit.*, стр. 985-1002). Вуковићево становиште је исправније.

⁷² У одговарајућем параграфу 1217 АОГЗ-а не помињу се субјекти ових уговора.

⁷³ Изостављено је 19 параграфа ове главе: 1219-1224, 1229, 1234-1236, 1243, 1252, 1255-1259, 1263, 1264.

из српског обичајног права,⁷⁴ као и одредба о заштити интереса деце код оваквих уговора.⁷⁵

Редактори АОГЗ-а су желели да целовито, на једном месту, уреде имовинске односе супружника,⁷⁶ те су стога у овој глави допустили и одређене теоријске недоследности. Наиме, овде су обрађени не само брачни уговори, него и њихови стварноправни ефекти. На пример, не говори се само о уговарању мираза него и о стварноправном режиму под којим се налазе миразна добра. За неке, нпр. за одредбе о уживању и управљању имовином (§§ 771-773 СГЗ-а, 1233-1241 АОГЗ-а) се поставља питање одакле им контрактни карактер у смислу §§ 531 СГЗ-а и 861 АОГЗ-а, јер оне регулишу законски режим управљања имовином у браку; па ипак се управљање и уживање имовине набраја као један од брачних уговора у § 1217 АОГЗ-а. Што се тиче наследних уговора, они имају контрактни карактер у смислу постојања сагласности воља, али се за њихову пуноважност захтева да испуњавају услове који спадају у област наследног права.

И редослед материје у овој глави СГЗ-а преузет је из изворника: појам брачних уговора (§ 759), мираз (који је најобимније регулисан од свих брачних уговора) (§§ 760-767), спрема (§768), узмиразје (§769), јутарњи дар (§770), управљање и уживање имовине у браку (§§ 771-773), удовичко уживање (§§ 774-775), осигурање мираза залогом на имовини мужа (§776), поклон међу супружницима (за који важе посебна правила у односу на остале поклоне) (§§ 777-778), заједнички тестамент (§ 779), уговор о наслеђивању (§§ 781-783), разлози за престанак брачног уговора и раздвајање имовине (стечај, престанак брака) (§§ 784-787), одредба о ништавости брачних уговора који би оштетили интересе деце (§ 788).⁷⁷ Систематика АОГЗ-а није ни најмање измењена. Разлике постоје само у нумерацији текста, тј. његовој подели на параграфе, а и оне су после-дица скраћивања и сажимања текста.⁷⁸

Горња систематика није изведена из институционалног модела, по коме се одредбе о имовинским односима супружника не налазе на једном месту. На пример, материја мираза у Институцијама подељена је у више делова чији су фрагменти распоређени по читавом тексту Институција⁷⁹ у зависности од ка-

⁷⁴ Ради се о покретним стварима које жена донесе, и које служе за њену или мужевљево личну употребу. Ове ствари остају женине, муж њима не може располагати, али их ни жена не може отуђити без мужевљеве сагласности (§ 768 СГЗ-а).

⁷⁵ § 788 СГЗ-а.

⁷⁶ У глави II друге чести Законика О правима и дужностима супружника се говори само о имовинским питањима везаних за брак.

⁷⁷ Ову одредбу, које нема у АОГЗ-у, Шероглић је изложио жестокој критици, као претерану (види: П. Шероглић, *op. cit.*, 171 стр.).

⁷⁸ §§ 1237-1240 АОГЗ-а су спојени у § 771 СГЗ-а; §§ 1251 и 1254 АОГЗ-а у § 783 СГЗ-а; §§ 1265-1266 АОГЗ-а у § 787 СГЗ-а. § 1227 АОГЗ-а расцепљен је на §§ 765 и 766 СГЗ-а.

⁷⁹ Слично је и код Гаја, где се мираз помиње на више места, понекад везано и за друге институције: G. 1. 178, 180; 2. 63; 3. 95а, 125; 4. 44, 151.

рактера појединих питања која се постављају у вези мираза. Тако на пример, мираз се помиње у материји права која се односе на лица везано за његово важење и лично правне ефекте (I. 1. 10. 12-13); затим у материји стварног права где је регулисан стварноправни режим под којим се налазе миразна добра (I. 2. 8. pr.). Тужба за повраћај мираза је обрађена у праву које се односи на тужбе (I. 4. 6. 33; I. 4. 6. 37). Вербални контракт римског права *dotis dictio* (обећање мираза), не помиње се у тексту Институција, али треба поменути да га Римљани схватају као контракт и сврставају га у облигационо право.⁸⁰ Осим наведеног, римско право познаје и поклон ради склапања брака (*donatio propter nuptias*) који је регулисан у оквиру титулуса о поклону (I. 2. 7. 3), а на истом месту помиње се и могућност додатка миразу слична узмиразју из СГЗ-а и АОГЗ-а (I. 2. 7. 3).

Гл. XXIX

О уговорима одважним или на срећу

У овој, последњој глави посвећеној уговорном праву, смештени су уговори ...којим једна сйрана даје надежду на користи какву неизвесну, коју друга сйрана йрима. Ово може бити за йлаиу или без йлаије. (§ 789 СГЗ-а).

Након наведеног члана у коме је дат појам алеаторних уговора, следи § 790 који садржи одредбу о искључењу установе оштећења преко половине код оваквих уговора, затим § 791 у коме је набројано неколико именованих алеаторних уговора, који су затим регулисани у §§ 792-799. Систематика изворника је у СГЗ-у задржана упркос знатном скраћењу материје.⁸¹

Алеаторни уговори у римском праву су углавном били забрањени, те су једине одредбе које су овде преузете из римског права оне о *emptio spei* (куповини наде), те о искључењу установе прекомерног оштећења, а и оне су, највероватније, примљене преко АОГЗ-а.

Јустинијанове Институције не садрже одредбе о оваквим уговорима.

Гл. XXX

О накнади учињене штете

Одредбе одштетног права налазе се у последњој глави друге чести Законика, и на крају одељка посвећеног облигационом праву. У ову главу су смештени уговорна, деликтна и квазиделиктна одговорност.

У § 800 СГЗ-а садржана је општа одредба о одговорности за штету: *Ко другоме шйеиу какву учини, било йо на имању йуђем или йравима или личносйи, онај йу мора накнадишйи*. Слична одредба садржана је и у § 31 у увод-

⁸⁰ Нпр. G. 3. 95а (према: А. Ромас: *Izvori rimskog prava*, Zagreb 1973, стр. 386-387)

⁸¹ Ова глава има само 11 чланова наспрам 26 чланова одговарајуће главе оригинала, јер су многи чланови АОГЗ-а изостављени, а неки су спојени (нпр. §§ 1272 и 1273 АОГЗ-а у § 754 СГЗ-а, 1275 и 1276 АОГЗ-а у § 795 СГЗ-а, §§ 1288 и 1289 у § 798 СГЗ-а). Такође, многе формулације су сажетије у СГЗ-у него у оригиналном тексту.

ном делу СГЗ-а и о њој је већ било речи. Овде је принцип накнаде штете јасније изражен него у сходном § 1293 АОГЗ-а, где се само одређује појам штете. Затим следе извори из којих проистиче обавеза на накнаду штете (§§ 801-817 СГЗ-а), те начини накнаде штете (§§ 818-826 СГЗ-а). Одредбе о основима за накнаду штете су дате следећим редоследом: регулатива о кривици (§ 801), империција (§§ 802, 803), солидарна одговорност (§ 804), кривица оштећеног (§ 805), искључење института злоупотребе права (§ 806), неурачунљивост (§ 807), случај (§ 808), незвано вршење туђег посла (§ 809), *culpa in eligendo* (§§ 810, 811), квазиделикти (одговорност гостионичара, крчмара, лађара и превозиоца (§ 812), недозвољено бацање и просипање ствари (§ 813), недозвољено постављање и вешање ствари (§ 814)), одговорност за штету коју је починила животиња (§§ 815-817).

Одредбе одштетног права су дате на почетку IV књиге Институција⁸² у титулусима посвећеним деликтима (I. 4. 1-4) и квазиделиктима (I. 4. 5), те у оквиру права које се односи на тужбе. У римском праву постоје типични основи из којих настаје право на накнаду штете, те се Институције махом њима баве. Опште одредбе о накнади штете дате су углавном у титулусу I. 4. 3. *De lege Aquilia* (О Аквилијевом закону), следећим редоследом: одредбе о убиству туђег роба или животиње (I. 4. 3. pr-1), искључење злоупотребе права (I. 4. 3. 2), одговорност за случај (I. 4. 3. 3-5), немар (I. 4. 3. 6), империција (I. 4. 3. 7-8), а у последњим параграфима се углавном говори о начину накнаде штете (I. 4. 3. 9-15).⁸³ О начину накнаде штете се говори и за поједине деликте и квазиделикте посебно, као и у оквиру права о тужбама (особито у тит. I. 4. 6 *De actionibus*).

Идеја да се цело одштетно право регулише заједно без обзира на основ из кога штета проистиче, потиче из школе природног права. Међутим, унутрашња систематика ове главе скоро у целости је инспирисана институционалном. Исто као у поглављу о Аквилијевом закону, најпре се говори о основима права на накнаду штете, па о начинима накнаде штете. У оквиру разматрања о основима накнаде штете најпре се говори о кривици, одговорности за случај, нехату и империцији, о чему се говори и у титулусу I. 4. 3 Институција. Затим следе три квазиделикта римског права, те накнада штете коју је починила животиња. У Институцијама је материја изложена управо оваквим редоследом. Након поглавља о Аквилијевом закону и о инјурији (I. 4. 3-4) следе квазиделикти (I. 4. 5), да би мало даље у оквиру права о тужбама биле дате одредбе о штети коју је починила животиња (I. 4. 9).

⁸² У Гајевим Институцијама материја деликтог права се налази на крају треће књиге, у Јустинијановим на почетку четврте, али овим није промењен редослед нити груписање материје, јер се деликтно и квазиделиктно право и даље налазе на крају права које се односе на ствари.

⁸³ У титулусу I. 4. 3. материја је формално распоређена по поглављима Аквилијевог закона (прво поглавље параграфи pr-11, друго поглавље параграф 12, треће поглавље параграфи 13-15). Међутим, Јустинијанови компилатори су унутар ове формалне поделе дискретно провукли поделу материје на део у коме се претежно говори о основима из којих настаје штета и део о начинима накнаде штете.

Систематика ове главе је практично у целости преузета из АОГЗ-а. Измена у систему није било,⁸⁴ али јесте у садржини. Неке одредбе и формулације СГЗ-а које су изазивале противречна тумачења у пракси и бурне дискусије у теорији можда су преузете из римског права. Нпр. § 801 СГЗ-а који је поткрепио теорију о објективној одговорности за штету у СГЗ-у сличан је параграфу I. 3. 3. Институција. Исто тако § 806 СГЗ-а који искључује установу злоупотребе права одговара параграфу I. 4. 3. 2. Институција.⁸⁵

Облигационоправне одредбе у трећој чести СГЗ-а

Гл I

О начину којим се утврђују права и обвезе

У првој глави трећег дела Законика, на почетку *Општих одређења за права лична и стварна*, регулисани су „начини којима се утврђују права и обвезе” под којима се подразумевају средства обезбеђења потраживања, јемство и залога, тачније само уговарање залог, јер је стварноправни режим под којим се налазе добра дата у залог у СГЗ-у и његовом изворнику регулисан у материји стварног права.⁸⁶

У овој глави СГЗ-а, након § 827 у коме се констатује да су начини којима се обезбеђују обавезе и утврђују права јемство и залога, следи најпре разматрање о јемству (§§ 828-840), а затим о залози (§§ 841-846). Одредбе о јемству су изложене следећим редоследом: обавеза јемца (§§ 828-832), право регреса (§ 833), солидарност јемаца (§ 834), одредба по којој јемац не треба да изврши исплату без знања главног дужника (§ 835), конкуренција залог и јемства (§ 836), престанак јемства (§§ 837-840). Редослед норми о залози је следећи: врсте залог (§ 841), дужности и права залогопримца и залогодавца (§§ 842-845), системски члан (§ 846).

У римском праву јемство и уговарање залог се сматрају за контракте, те се и регулишу у материји контраката. У Јустинијановим Институцијама једини облик јемства који је постојао у Јустинијановом праву, *fideiussio*, обрађен је на крају разматрања о вербалном контракту стипулацији јер је и сам био облик стипулације. Њему је посвећен тит. *De fideiussoribus* (I. 3. 20). Уговарање залог (*pignus*), које је представљало посебан реални контракт, регулисано је као последњи у низу реалних контраката (I. 3. 14. 4). Као и у СГЗ-у, и овде је

⁸⁴ Као и другде, неки параграфи АОГЗ-а су изостављени, неки спојени, поједини подељени, а неке формулације су упрошћене.

⁸⁵ Можда би истраживање везе ових и других одредаба СГЗ-а са римским правом могло помоћи разрешењу неких недоумица, али би то и тематски и по обиму прешло оквире овог рада.

⁸⁶ Глава XII, I одељка, II чести, „О залози”.

залога у смислу стварног права смештена међу остала стварна права.⁸⁷ Редослед одредби о јемству је следећи: обавеза јемца укључујући и одредбе о солидарности јемаца (I. 3. 20. рг-5), право регреса (I. 3. 20. 6), форма у којој се уговара јемство (I. 3. 20. 7-8). У параграфу посвећеном залози се говори само о начину закључења контракта и о одговорности залогопримца за чување ствари.

Концепција по којој су јемство и залога у СГЗ-у и његовом изворнику издвојени из контрактног права у посебне институте усвојена је вероватно под утицајем природноправне школе. Иако се по начину закључења могу сматрати за уговоре у смислу §§ 531 СГЗ-а и 861 АОГЗ-а они имају друкчију сврху од облигационих уговора који по Пуфендорфовом учењу треба да служе размени добара. Јемство и залога служе за обезбеђење потраживања. И овде је дошла до изражаја природноправна концепција по којој није битан основ из кога право произлази него природа самог права. Ни редослед којим су средства обезбеђења регулисана није преузет из Институција. У њима је залога дата пре јемства, док је у СГЗ-у обрнуто. Редослед одредби унутар разматрања о јемству показује сличности али и разлике у односу на онај из Институција. Што се тиче залогe, она је у Институцијама веома штуро регулисана, те се редактори АОГЗ-а и СГЗ-а нису овде ни могли угледати на Институције.

Редослед одредби у овој глави СГЗ-а скоро у целости је преузет из АОГЗ-а.⁸⁸ У овој глави учињене су неке измене у садржини изворника, али ни оне нису знатније пореметиле систем АОГЗ-а.⁸⁹

Гл II

О преиначењу (промени) права и обавеза

Након уводних чланова ове главе (§§ 847 и 848), у којима се даје општа одредба о аутономији воље везано за промену права и обавеза и подели начина промене на оне уз учешће и оне без учешћа трећег лица, следе поједини начини преиначења: новација, поравнање, цесија, те асигнација и промене на страни дужника. Два последња, промене на страни дужника и асигнација, помешани су у §§ 872-881 СГЗ-а, који одговарају §§ 1400-1409 изворног текста оригинала. Ови институти су у АОГЗ-у раздвојени тек у новелама.⁹⁰

Начини преиначења облигације су углавном они које познаје римско право. Споран је карактер новације, која се у римском праву схвата као начин

⁸⁷ I. 2. 8. 1

⁸⁸ Једино је § 1346 АОГЗ-а (§ 829 СГЗ-а) променио место.

⁸⁹ Неки параграфи АОГЗ-а су изостављени, али су убачена и два нова. Најпре, § 835 по коме јемац, ако без знања дужника изврши исплату, у случају да се утврди да дуг не постоји има право регреса само према наводном повериоцу, коме је извршио исплату, а не и према наводном дужнику. Овај параграф је убачен између одредаба о солидарности јемаца и о конкуренцији залогe и јемства. На крају главе додат је и један сувишан системски члан (§ 946) у коме се само констатује да у вези наведених одредаба о уговарању залогe треба имати у виду одредбе о заложном праву као стварном праву.

⁹⁰ М. Вуковић, *op. cit.*, стр. 1096-1103.

гашења облигације, а не као начин преиначења, те се у Институцијама налази у титулусу посвећеном начинима гашења облигације (I. 3. 29. 3). И из текста СГЗ-а и АОГЗ-а произлази да се новација схвата као начин гашења облигације,⁹¹ те је нејасно зашто није смештена у главу III трећег дела Законика.

Систематика ове главе СГЗ-а је у целости преузета из АОГЗ-а. Нема ни промена у материји, изузев што су неки параграфи изостављени,⁹² а једине промене нумерације текста су у томе што су три параграфа АОГЗ-а подељена.⁹³

Гл. III

Како престају права и обвезе

У СГЗ-у највећи део треће главе трећег дела посвећен је исплати (§§ 882-902), у оквиру које су и одредбе о неоснованом обогаћењу, које се у Институцијама налазе у материји квазиконтраката (I. 3. 26. 6-7) и у оквиру разматрања о зајму (I. 3. 14. 1).⁹⁴ Након исплате, у СГЗ-у следе начини престанка права и обавеза, тј. гашење облигације без извршења престације: компензација, опроштај дуга, конфузија, пропаст ствари, смрт, протек времена, повраћај у пређашње стање.

У Јустинијановим Институцијама на крају треће књиге постоји титулус сличног наслова: *Quibus modis obligatio tollitur* (Којим начинима облигација престаје) (I. 3. 29), у коме су само правила о исплати, акцептилацији, новацији и гашењу облигације споразумом странака. Поједина питања везана за ову проблематику регулишу се и на другим местима. На пример, пребијање се налази у оквиру права које се односе на тужбе (I. 4. 6. 39), као и опроштај дуга (I. 4. 14. pr.).

Редослед одредби и садржина ове главе преузети су из АОГЗ-а. Као и у претходним главама, и овде су неки чланови изостављени а неки су спојени или подељени.⁹⁵

⁹¹ Нпр. у § 849 СГЗ-а, који је одговарајући § 1376 АОГЗ-а се каже: *Кад се стара обвеза премењена у другу нову, онда је преновљена, и није више она, него је друга...* § 850 СГЗ-а, који је одговарајући § 1377 АОГЗ-а гласи: *При преносу стара обвеза престаје, и нова силу своју добија, а § 851 СГЗ-а, који је одговарајући § 1378 АОГЗ-а каже: *Како стара обвеза преновом престаје, одмах и остале споредне обвезе као јемства, залоге и остала права престају, ако није уз пренос и за њих нов уговор учињен.**

⁹² Изостављени су §§ 1381, 1387, 1399, 1410 АОГЗ-а.

⁹³ §§ 847 и 848 СГЗ-а одговарају § 1375 АОГЗ-а, §§ 851 и 852 СГЗ-а § 1379 АОГЗ-а, а §§ 855 и 856 СГЗ-а § 1382 АОГЗ-а.

⁹⁴ У материји исплате у АОГЗ-у биле су и одредбе о дејству природних облигација, које нису ушле у СГЗ.

⁹⁵ По Вуковићу, изостављени су §§ 1412, 1432-1436, 1443 АОГЗ-а (М. Вуковић, *op. cit.*, стр. 1103-1112). Шероглић сматра да је изостављени § 1437 АОГЗ-а, али не и § 1412 (П. Шероглић, *op. cit.*, стр. 180). Изгледа да је Шероглић у праву што се тиче § 1412, јер је он у ствари невешто скраћен и спојен са § 1411 АОГЗ-а у § 882 СГЗ-а, међутим није у праву што се тиче § 1437, јер је он одговарајући § 902 СГЗ-а.

Међутим, убачене су и неке нове одредбе. Ради се о одредбама о повраћају у пређашње стање (*restitutio in integrum*), које се налазе на крају ове главе (§§ 915-921). У АОГЗ-у ова установа се помиње само у § 1450 у коме се констатује само да је повраћај у пређашње стање установа процесног права, која је и регулисана актима из области процесног права, и коју грађански законици не допуштају. Насупрот томе, СГЗ-у § 915 каже: *Из свију оних узрока, из којих се по закону уговори раскинути, и обвезе уништијући могу, може се ствар у пређашње стање поврати.* Поред ове опште одредбе, у § 916 набрајају се случајеви кад ће се „особито” применити повраћај у пређашње стање: *...ако се обмана у самој ствари покаже или је толика, да је оштећење преко половине следовало; ако је с младолећником или и другима под туторством налазећим се лицима без знања тотора уговорано на штету њихову.* У §§ 917 и 918 се говори о ситуацијама када се не може употребити овај институт у корист малолетника,⁹⁶ у §§ 919 и 921 о конвалидацији уговора са малолетником, а § 920 о лицима која се изједначавају са малолетним.

Може се рећи да је овде у питању одступање од аустријске систематике под утицајем римског права. У римском праву употреба процесног средства повраћаја у пређашње стање доводило је до гашења облигације, те је била један од начина престанка облигације.⁹⁷ Поред тога, овакво решење је у складу са римским схватањем о односу процесног и материјалног права.

Гл. IV О застарелости

У последњој глави СГЗ-а налазе се одредбе о стицању и губљењу права протеком времена. Ова правила не спадају сва у облигационоправна. У овој глави се налазе и правила о одржају (*usucapio*), начину стицања стварних права.

Већ у уводном делу србијански Грађански законик у § 35 садржи општу одредбу о застарелости права.⁹⁸ Одредбе о застарелости облигационих права у изворном тексту главе IV трећег дела СГЗ-а су следеће: § 937 који говори о застарелости разних права, укључујући и нека облигациона, § 939 о застарелости права на накнаду штете, те § 940 о застарелости права на тужбу због увреде. Остали чланови се односе на стварна права, или садрже опште одредбе које важе за сва права и које би се могле сврстати у општи део грађанског права. Одредбе које се односе на застарелост облигационих права не само да нису јасно издвојене, него не чине ни компактну целину. Међу њих је убачен § 938 који говори о застаревању службености.

⁹⁶ У § 248 АОГЗ-а се говори о овим ситуацијама, али као разлог кад малолетник мора накнадити штету која је учињена другој страни.

⁹⁷ Видети нпр.: А. Маленица: *Римско право*, Нови Сад 1996. стр. 282.

⁹⁸ § 35 гласи: *Закон ће одредити, да права због дугогтрајауће неупотребљене на штету другога, престану и изгубе се.* Вуковић овај параграф ставља као одговарајући § 1451 АОГЗ-а. (М. Вуковић, *op. cit.*, стр. 1122).

Да је у СГЗ-у доследно прихваћена идеја о застарелости стварних и облигационих права као јединственом институту, види се и по томе, што су приликом новелирања Законика 1864. године, одредбе о краћим роковима за застарелост неких облигационих потраживања унете као допуна § 928 који у изворном тексту говори о одржају покретних ствари.⁹⁹

У Институцијама одредбе о стицању стварних права одржајем налазе су у оквиру стварног права (I. 2. 6), али се о одржају говори и у оквиру права које се односи на тужбе (I. 4. 6. 3-6). Што се тиче застарелости облигационих права о њој се углавном говори у оквиру права о тужбама (нпр. I. 4. 12; I. 4. 13. 8-10) мада се овде неретко на истом месту говори и о застарелости стварних тужби. Дакле, може се рећи да и римско право познаје јединствени институт застарелости права, јер се губитак права на тужбу изједначава са губитком права. Међутим, док се облигациона права сасвим гасе невршењем кроз одређени период времена, стварна права се по правилу не гасе (осим неких службености), већ само мењају титулара, те је одржај стварних права не само начин губљења него и стицања права.

У СГЗ-у се ова разлика не прави чак ни на терминолошком плану. АОГЗ је напустио пандектистичку концепцију по којој се исти термин користи за застарелост (тј. губљење могућности утуживања права – *praescriptio*) (§ 1451 АОГЗ-а) и за одржај (*usucapio*) (§ 1452 АОГЗ-а). СГЗ под називом застарелост подразумева некад застарелост у смислу губитка права, а некад и одржај¹⁰⁰: *Застарелост јесте особито одређење закона, по коме један због неупољребљења за неко подуже време право губи, а дружи са самим упољребљењем добива и прибавља.* (§ 922 СГЗ-а).

Разлика у редоследу одредби у односу на изворник, као и у другим главама готово да и нема. Постоје разлике у нумерацији, јер су неки чланови АОГЗ-а изостављени, а неки спојени, понекад и уз мање пермутације редоследа одредби.

Закључак

Српски грађански законик спада међу модерне кодификације грађанског права у којима је материја систематизована према институционалном обрасцу, а у које се сем аустријског Општег грађанског законика убраја још и француски Грађански законик као и кодификације донете под њиховим утицајем, за разлику од кодификација које су прихватиле пандектистичку систематику.

⁹⁹ § 306а, који је унесен допуном од 5. маја 1864. Одредбе овог члана су углавном преузете из француског Грађанског законика. (Б. Благојевић, *op. cit.*, стр. 522-526).

¹⁰⁰ § 306а, који је унесен допуном од 5. маја 1864. Одредбе овог члана су углавном преузете из француског Грађанског законика. (Б. Благојевић, *op. cit.*, стр. 522-526).

Ово је видљиво и у систематизовању материје облигационог права у СГЗ-у. Међутим, институционална систематика облигационог права је знатно измењена под утицајем школе природног права, а делимично и пандектистике. Природноправно учење садржало је концепцију о природи права као преовлађујућем критеријуму за систематизацију норми, при чему природа односа из кога права проистичу нема значаја.

Институционална систематика је модификована у толико што су облигације изнете по бипартицији уговорно-одштетно право, при чему су отпале категорије квазиконтракти и квазиделикти, а нестала је и разлика између уговорне и деликтне одговорности. Квазиконтракти су смештени уз институте којима су слични, а уговорна, деликтна и квазиделиктна одговорност су регулисане заједно у оквиру одштетног права. Редослед именованих уговора је одређен по другачијем критеријуму у односу на контракте у Институцијама. Многи институти су издвојени из облигационог права и смештени у трећи део Законика.

Сличности са систематиком Институција су ипак бројне. Пре свега, облигационо право у систему Законика заузима слично место као у Институцијама, тј. налази се на крају права које се односи на ствари. Затим, приликом одређивања редоследа именованих уговора на неким местима је унутар категорија добротних, теретних и мешовитих уговора, задржан редослед из Институција. У одштетном праву је скоро у целости сачуван редослед из Институција. Можда су редактори АОГЗ-а и инспирацију за издвајање неких института у трећи део Законика пронашли у римском праву. Такође, у систематизовању одредаба унутар појединих глава СГЗ показује веома велику сличност са систематиком Институција.

Наведене сличности и разлике у односу на систематику Институција углавном су у СГЗ ушле преко АОГЗ-а. Систематика СГЗ-а у ствари је незнатно измењена систематика његовог изворника. Редактори АОГЗ-а су полазећи од институционалне систематике ову модификовали у складу са учењем школе природног права, а делимично и пандектистике. Значајне разлике у односу на изворник постоје у нумерацији текста тј. подели материје на параграфе. Шероглићевом речју, многи чланови АОГЗ-а су у *један сабијени; њоедини њак на више њи расцељени; ...неки њараграфи аустѡриски скраћени; неки њак у слоју и ѡприродном смислу своме ѡкварени; неки...ѡрескочени*.¹⁰¹ Међутим, тиме у главном није мењан редослед одредби, а чак и кад јесте претежно је био последица скраћивања текста, а понегде, можда, и Хаџићеве тежње за оригиналношћу и самосталношћу у односу на изворник по сваку цену. У облигациону материју СГЗ-а унете су и неке одредбе којих нема у АОГЗ-у, или су неке одредбе другачије формулисане под утицајем француског Грађанског законика, изворног римског права, српског обичајног права, а можда нека решења представљају Хаџићеву иновацију. Међутим, све ове допуне и измене унете су сходно аустријској систематици, која је очувана и касније, приликом новелирања Законика.

¹⁰¹ П. Шероглић: *op.cit.*, стр.115-116.

Ретки су случајеви да је Хаџић у материји облигационог права одступао од аустријске систематике под непосредним утицајем изворног римског права. То су следећи случајеви:

- поклон за случај смрти регулише се и у наследном праву;
- неке од разлога за опозив поклона из АОГЗ-а СГЗ смешта међу разлоге за поништај поклона;
- СГЗ, за разлику од изворника који овакве одредбе не садржи, регулише повраћај у пређашње стање као начин престанка облигације.

Дакле, институционална систематика је имала огроман утицај на систематизовање одредби о облигационим односима у СГЗ-у. Она је продрла посредно, преко његовог изворника, АОГЗ-а. Само на неким местима је приређивач СГЗ-а одступао од систематике АОГЗ-а под утицајем римског права.

*Samir Aličić, Teaching Assistant
Novi Sad School of Law*

**Systematization of provisions on obligation relations
of Serbian Civil Code in light of systematization
under Justinian's institutions**

Abstract

This piece compares systematization of obligation relations provisions applied in Serbian Civil Code (SCC) with the provisions of Justinian's Institutions in order to determine what influence the latter made to systematization of the law of obligations in the SCC. It also gives a survey of how was the systematics of Institutions infiltrated into the provisions of Serbian Civil Code – was it done directly from the original or through the Austrian General Civil Code, which served as a model for SCC.

Introduction of the paper poses questions to which the piece is supposed to give answers. It is followed by a general review of the organization of Serbian Civil Code in light of the systematization applied in Justinian's *Institutiones*, which emphasizes the position of obligation law provisions within the system.

Second part of the paper compares systematization of obligation law with the one of *Institutiones*. The third part analyses thoroughly the place, division and sequence of provisions on obligation relations contained in the Introduction and appropriate chapters of SCC. It also researches to which extent the systematics of *Institutiones* penetrated SCC by means of Austrian General Civil Code and to which extent the makers of SCC emulated the *Institutiones*. The author states in the Conclusion that Roman law was not used directly to a greater extent in systematization of SCC provisions, but that the systematics of *Institutiones* was overtaken mainly through the Austrian General Civil Code.